

درک دانشجویان از تدریس مؤثر در آموزش پرستاری: یک مطالعه کیفی

مجید نجفی کلیانی^۱، فرخنده شریف^۲، ناهید جمشیدی^۳، شهناز کریمی^۴

چکیده

مقدمه: تعاریف متعدد تدریس نشانگر تلاش صاحب‌نظران تعلیم و تربیت برای شناخت آن است. دستیابی به تدریس ایده‌آل و مؤثر مستلزم پیوند بین اهداف، روش تدریس و یادگیری دانشجویان می‌باشد. تدریس مؤثر یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در یادگیری دانشجویان علوم پزشکی خصوصاً دانشجویان پرستاری می‌باشد. با توجه به اهمیت تدریس مؤثر در امر آموزش دانشجویان پرستاری، این مطالعه با هدف تبیین درک دانشجویان پرستاری از تدریس مؤثر در آموزش پرستاری انجام شد.

روش: این مطالعه با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوا انجام شده است. در این مطالعه ۱۱ دانشجوی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی فسا بر اساس نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انتخاب و با استفاده از مصاحبه گروه متمرکز مورد مصاحبه قرار گرفتند. پس از جمع‌آوری اطلاعات، کلیه مصاحبه‌های ضبط شده بر روی کاغذ پیاده و مرور گردیدند و تم‌ها یا درون مایه‌ها استخراج گردیدند. سپس فهرستی از این تم‌ها تهیه گردید و شباهت‌ها در معنا و مفهوم آن‌ها مرور شدند. بر اساس محوریت، تم‌ها در یک زیر طبقه قرار گرفتند و سپس با مرور مجدد زیر طبقه‌ها، زیر واحدهای مربوط به هم در یک طبقه قرار گرفتند.

یافته‌ها: با استفاده از تجزیه و تحلیل دست نوشته‌ها تعداد قابل توجهی درون مایه اولیه و هشت درون مایه اصلی که هر یک دارای چند درون مایه فرعی داشتند، استخراج شد. درون مایه‌های اصلی به دست آمده در مورد تدریس مؤثر شامل آمادگی، پویایی، ارزش‌گذاری، ویژگی‌های فردی استاد، سازماندهی، ارزشیابی، کاربردی و منابع بود.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان داد که ویژگی‌های فردی استاد و برقراری رابطه با دانشجویان از عوامل بسیار مهم در ایجاد انگیزه و علاقه برای یادگیری و مؤثر بودن تدریس است. با توجه به نتایج به دست آمده توصیه می‌شود اساتید پرستاری به منظور اثربخشی تدریس و یادگیری بهتر دانشجویان موارد فوق را در برنامه‌ریزی تدریس خود لحاظ کنند.

کلید واژه‌ها: تدریس مؤثر، آموزش پرستاری، مطالعه کیفی، استاد

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۹/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۲

۱ - مربی و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی فسا، دانشکده پرستاری، دانشجوی دکتری تخصصی آموزش پرستاری دانشگاه علوم پزشکی شیراز (نویسنده مسؤول)

پست الکترونیکی: majidnajafi5@yahoo.com

۲ - دانشیار پرستاری و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی شیراز، دانشکده پرستاری

۳ - کارشناسی ارشد پرستاری دانشگاه علوم پزشکی کرمان

۴ - مربی و عضو هیأت علمی گروه پرستاری دانشگاه علوم پزشکی فسا

مقدمه

سپهیم (درگیر) هستند را در بررسی هر برنامه‌ای مهم و مؤثر می‌دانند (۸ و ۷). در برنامه آموزش پرستاری نقش دانشجویان به خاطر تجربه کامل این برنامه مهم و حیاتی است. دانشجویان به عنوان دریافت‌کنندگان آموزش اساتید بهترین منبع برای قضاوت و شناسایی مشکلات آموزشی هستند (۱). تدریس مؤثر یکی از موارد بسیار مهم و اساسی در آموزش پرستاری و آماده کردن دانشجویان به منظور انتقال به بالین است، در فرایند آموزش تدریس و یادگیری بهم وابسته هستند. اگر چه تدریس فعالیت استاد است ولی نتیجه آن یادگیری و افزودن دانش است که معطوف به فراگیر است. بنابراین، تدریس مؤثر را می‌توان به خوبی از دیدگاه دانشجویان بررسی کرد تا بتوان از این طریق به آموزش بهتری در پرستاری دست یافت (۹). بررسی‌های انجام شده در متون نشان می‌دهد که مطالعات محدودی در زمینه تدریس مؤثر کلاسی در پرستاری وجود دارد. بیشتر مطالعات انجام شده عمدتاً به بررسی شاخص‌های مربی اثربخش بالینی (۹)، نقش آموزش بالینی مربیان پرستاری (۱۰) و تجارب دانشجویان از محیط بالینی پرداخته‌اند (۴، ۱۱ و ۱۲). با توجه به این که تدریس در کلاس درس مقدم بر تدریس بالینی بوده و برای آماده کردن فراگیران برای ورود به عرصه بالینی مهم می‌باشد، انجام مطالعه در این زمینه می‌تواند در پیشرفت و توسعه آموزش تئوری در پرستاری مؤثر واقع شود و به اساتید این رشته کمک کند تا برای ورود به محیط تدریس آماده شوند. توانایی تدریس در کلاس درس به منظور آماده کردن کافی و مناسب برای تدریس بالینی در نظر گرفته می‌شود (۱۳). بنابراین، با توجه به کمبود مطالعات در این زمینه و خصوصاً عدم انجام مطالعه‌ای با رویکرد کیفی که دید وسیع‌تر و عینی‌تری از پدیده مورد بررسی را به دست می‌دهد، این مطالعه با هدف درک دانشجویان پرستاری از مفهوم تدریس مؤثر در آموزش پرستاری با رویکرد کیفی انجام شد.

روش مطالعه

این پژوهش یک مطالعه کیفی (Qualitative study) از نوع آنالیز محتوایی (Content analysis) بود. به اعتقاد محققان کیفی، چون افراد فعالانه در تعامل‌های اجتماعی شرکت کرده و تجربیات متفاوتی

پرستاری یکی از رشته‌های مستقل و شاخه‌ای از علوم پزشکی است که فارغ‌التحصیلان آن به عنوان یکی از اعضای مهم تیم سلامت در عرصه‌های مختلف مربوط به آن، به ارایه خدمات آموزشی، بهداشتی، درمانی، پیشگیری، حمایتی و توانبخشی می‌پردازند (۱). دانش و صلاحیت پرستاران بر پایه دانش و آموزشی است که به آن‌ها در طی دوران تحصیل آموخته می‌شود. برنامه آموزشی موضوع بسیار مهمی در تعیین ارزش‌ها، اهداف و موضوعات آموزشی است (۱). برنامه آموزشی پرستاری ابتدا با آموزش کلاسی شروع و سپس به آموزش بالینی به منظور تربیت نیروهای کارآموده و مفید ختم می‌شود (۲). آموزش پرستاری در محیط نظری با پیچیدگی‌هایی مواجه است. برنامه‌ریزان آموزشی باید با مساعد کردن زمینه و ایجاد شرایط مناسب به دانشجویان پرستاری کمک نمایند تا بتوانند دانش و مهارت لازم را برای حرفه آینده خود کسب نمایند (۱). یکی از مشکلات مهم سیستم‌های آموزشی شکست در رسیدن به اهداف آموزشی از پیش تعیین شده است (۳). تدریس مؤثر یکی از موارد حیاتی برای یادگیری دانشجویان به ویژه در رشته‌های علوم پزشکی است (۴). تدریس یک فعالیت پیچیده است که مستلزم مهارت در محتوا، کنترل کلاس، تکنیک‌های سازماندهی و پیروی از مهارت‌های تدریس است (۵). یکی از مشکلات اساسی در آموزش دانشگاهی به ویژه در آموزش پرستاری نداشتن شاخص‌های تدریس اثر بخش است که سبب سردرگمی ارزشیابان از تدریس اساتید شده است (۶). در حیطه رشته‌های علوم پزشکی از جمله پرستاری، دانش تخصصی و مهارت‌های تکنیکی به عنوان صلاحیت‌های کافی و مناسب برای تدریس مؤثر قلمداد می‌شوند (۴). دانشجویان و اساتید پرستاری افرادی هستند که در تدریس مؤثر پرستاری نقش ایفا می‌کنند. در صورتی که اساتید ویژگی‌های شخصی مثبت داشته باشند، دانشجویان در دستیابی به اهداف آموزشی موفق خواهند شد (۳). در هر سیستم آموزشی از جمله پرستاری، تدریس و آنچه که در کلاس درس رخ می‌دهد در دستیابی به اهداف مؤثر هستند، زیرا ارتباط مثبت بین رفتار تدریس اساتید و پیشرفت دانشجویان وجود دارد (۳). محققان مختلف گرفتن نظرات افرادی که در مورد یک تجربه

ویژگی‌های تدریس مؤثر در کلاس درس بود. مدت مصاحبه‌ها از ۴۵ دقیقه تا ۷۵ دقیقه متغیر بود. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع اطلاعاتی ادامه یافت. بر این اساس ۱۱ دانشجوی پرستاری تا رسیدن به داده‌های تکراری مورد مصاحبه قرار گرفتند.

قبل از ورود دانشجویان به مطالعه، هدف و نحوه انجام مطالعه به آن‌ها توضیح داده شد و از آن‌ها رضایت آگاهانه اخذ گردید. در مورد ضبط صدا از دانشجویان اجازه گرفته شد و به آن‌ها اطمینان داده شد که از این نتایج فقط به منظور ارتقای تدریس در پرستاری استفاده خواهد شد و اصل گمنامی نیز رعایت خواهد شد.

به منظور تبیین صحت و استحکام داده‌ها، که به نوعی مشابه روایی و پایایی پژوهش‌های کمی (Quantitative) می‌باشد، با استفاده از مطالعه و بررسی مستمر داده‌ها (Prolonged engagement)، بازنگری تجزیه و تحلیل انجام شده توسط همکاران طرح (Peer check) و بازنگری نوشته‌ها توسط شرکت‌کنندگان در مطالعه (Member check) مقبولیت داده‌ها انجام گرفت. عینیت‌پذیری داده‌ها با استفاده از درگیری و بررسی پیوسته، برخورد مناسب و همچنین دقیق بودن در همه مراحل پژوهش و روشن بودن روش پژوهش انجام شد. همچنین با استفاده از رویکرد تیمی در تجزیه و تحلیل داده‌ها اعتبار یافته‌ها مورد توجه قرار گرفت.

یافته‌ها

از بین دانشجویان شرکت‌کننده ۷۳٪ مذکر و ۲۳٪ مؤنث بودند. میانگین سنی دانشجویان $21/1 \pm 1/4$ سال بود. با استفاده از تجزیه و تحلیل دست‌نوشته‌ها در مورد تدریس مؤثر در آموزش پرستاری، هشت درون‌مایه اصلی استخراج شد. درون‌مایه‌های اصلی به دست آمده در مورد تدریس مؤثر، آمادگی، پویایی، ارزش‌گذاری، ویژگی‌های فردی استاد، سازماندهی، ارزشیابی، کاربردی بودن و منابع بودند.

آمادگی

داده‌های به دست آمده از مطالعه نشان داد که اکثریت دانشجویان، به آمادگی به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر تدریس مؤثر اشاره کردند. این درون‌مایه اصلی حیطه‌های مختلفی از تدریس مؤثر در آموزش

دارند، قادر خواهند بود که به طرق مختلف به فهم و شناخت پدیده‌ها نایل گردند (۱۴). در این پژوهش شرکت‌کنندگان (۱۱ نفر از دانشجویان کارشناسی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی فسا) با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند (Purposeful sampling) متناسب با پژوهش کیفی انتخاب شدند. در این نوع نمونه‌گیری که در پژوهش‌های کیفی کاربرد زیادی دارد، محقق در پی کسانی بود که تجربه‌ای غنی از پدیده مورد بررسی و توانایی و تمایل به بیان روشن آن داشته باشند (۱۴). معیار حجم نمونه در این مطالعه مشابه مطالعات کیفی تا رسیدن به اشباع اطلاعاتی (Data saturation) بود و جای که داده جدیدی به دست نیامد، نمونه‌گیری به پایان رسید. این افراد پس از انتخاب، به روش گروه متمرکز (Focus group) مورد مصاحبه‌های باز و نیمه ساختار قرار گرفتند. مصاحبه گروه متمرکز تحت رهبری پژوهشگر در شرایط غیر رسمی انجام شد تا پویایی گروه بر کمیت و کیفیت اطلاعات بیفزاید. مصاحبه‌های انجام شده با دانشجویان پرستاری با استفاده از دستگاه Voice Recorder ضبط و سپس به منظور تجزیه و تحلیل بر روی کاغذ پیاده شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آنالیز درون‌مایه‌ای (Thematic analysis) انجام شد. بدین ترتیب که بعد از دستنویس کردن مصاحبه‌ها، چندین بار مصاحبه‌های دستنویس شده خوانده شد و سپس کدهای اولیه (جمالات یا مفاهیم اصلی) استخراج شدند. در مرحله بعد، کدهای اولیه که مربوط به هم بودند در یک گروه قرار گرفتند. پس از آن هر یک از کدهای به دست آمده با گفته‌های شرکت‌کنندگان تطبیق داده شدند. در مرحله آخر کدها و موضوعات به دست آمده اصلاح و تعریف شدند.

در این مطالعه، دانشجویان پرستاری ترم‌های پنجم به بالا که متمایل به بحث و در ارتباط با دیدگاه خود نسبت به تدریس مؤثر در آموزش پرستاری بودند، انتخاب شدند. علت انتخاب این گروه از افراد این بود که این دانشجویان تجربه کافی از تدریس اساتید پرستاری را داشتند.

به منظور جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش از مصاحبه نیمه ساختار یافته گروه متمرکز استفاده شد. این نوع مصاحبه به دلیل به دست آمدن اطلاعات مناسب و تعامل شرکت‌کنندگان با یکدیگر خاص پژوهش‌های کیفی است (۱۴). محور سؤالات مصاحبه، تدریس تئوری مؤثر در کلاس درس، استاد اثربخش در کلاس درس و

می‌ده که اون استاد برای دانشجویش ارزش قایل نیست... به خاطر همینکه که وقتی ... درس می‌ده ما با گوش‌یامون بازی می‌کنیم ... واقعاً دانشجوی برای آن درس ارزش قایل نیست ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۶).

«... یه چیز دیگه‌ای که مطرحه اینه که استاد از اون رشته حمایت کنه ... وقتی درس می‌ده ... مثلاً خانم ... همیشه از پرستاری حمایت می‌کنه، این خودش باعث انگیزه می‌شه ... حمایت از رشته در عملم باشه نه فقط سر کلاس ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۳).

«... ما با یه استادمون رابطه دوستانه داشتیم ... بیرون می‌رفتیم ... مثلاً پارک یا کوه می‌رفتیم ... این باعث می‌شه ما درسش را بخونیم ... به خاطر این که به ما احترام می‌داشت، ما هم به او احترام می‌ذاریم و درسشو دست کم نگیریم ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۲).

ویژگی‌های فردی استاد

طبقه اصلی دیگری که در مورد تدریس مؤثر در پرستاری از گفته‌های دانشجویان استخراج شد، ویژگی‌های فردی استاد بود. این مفهوم، خود دارای حیطه‌هایی از قبیل اخلاق استاد، ارتباط بین فردی و عدالت استاد بود. برخی از گفته‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش عبارتند از:

«... اخلاق استاد خیلی تو تدریس مؤثره ... ویژگی‌های اخلاقی استاد واقعاً مهمه تو امر تدریس ... اگه یه استاد بیاد و روز اول برخورد خوبی نداشته باشه ... مطمئناً دانشجوی از اون درس زده می‌شه ... و اگه حتی بهترین درس رشته‌اش باشه ... علاقه کم می‌شه ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۱).

«... استاد خودمانی تر صحبت کنه که دانشجوی احساس کنه از خودش ... ارتباط نزدیک با دانشجوی داشته باشه ... خیلی بهتر دانشجوی استاد را می‌پذیره ... علاقه به درس بیشتر می‌شه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۳).

«... سر کلاس که می‌خواد استاد سؤال بپرسه ... نباید همش از دانشجوی زرنگ کلاس بپرسه ... این باعث می‌شه دانشجوی ضعیف نسبت به درس بی‌میل بشه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۲).

سازماندهی

طبقه اصلی دیگری که در مورد تدریس مؤثر در پرستاری از گفته‌های دانشجویان استخراج شد، سازماندهی در تدریس بود. این مفهوم، خود دارای حیطه‌هایی از قبیل برقراری ارتباط بین مطالب، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و

پرستاری را در بر می‌گیرد که شامل مواردی از قبیل آمادگی استاد، آمادگی دانشجوی بود. به عنوان نمونه برخی از صحبت‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش عبارتند از:

«باید دانشجوی احساس کنه که استاد با سواده، مثلاً بعضی اساتید هستن که وقتی یه سؤال از شون می‌پرسیم بلد نیست، دانشجوی رو می‌پچونه، مثلاً یه جوری، یا مثلاً می‌گه جلسه دیگه خودت بیارش...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۱).

«ما باید قبل از کلاس آمادگی داشته باشیم، استاد اگه ببینه دانشجویها آماده ان و اگه ننونه به سؤال‌اتشون جواب بده کم میاره، دفعه بعدی با آمادگی میاد ... من اگه بخونم پیام سر کلاس و شما رو سؤال پیچ کنم، می‌بینید که نه، به این راحتی‌ها هم نیست و باید خیلی بیش از اینا کار کنیم ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۲).

پویایی

طبقه اصلی دیگری که از مصاحبه با دانشجویان استخراج گردید، مفهوم پویایی در کلاس درس بود. این مفهوم شامل مشارکت استاد و دانشجوی و عدم احساس خستگی بود. برخی از اظهارات شرکت‌کنندگان درباره این مفهوم عبارتست از:

«... تدریسی خوبه که به نظر من نه استاد محوری کامل باشه نه دانشجوی محوری، یعنی یه مشارکتی در تدریس باشه. یعنی استاد بیاد با تسلط کامل درسشو بده ... اون نکاتی که لازمه را بگه ... بعد در حین درس دانشون هم دانشجوی را درگیر کنند ... این جوری بهتر یاد می‌گیریم ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۳).

«... تدریس باید جوری باشه که خسته کننده نباشه ... مثلاً کلاس خیلی خشک باشه ... خیلی حجم مطالب سنگین باشه ... نفهمیم اصلاً ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۲).

ارزش‌گذاری

طبقه اصلی دیگری که از بیانات دانشجویان به دست آمد، ارزش‌گذاری بود. این طبقه ابعاد مختلفی از قبیل ارزش قایل شدن برای دانشجوی، ارزش قایل شدن برای رشته و احترام متقابل را در بر می‌گرفت. برخی از بیانات شرکت‌کنندگان درباره این مفهوم عبارتست از:

«... استادانی بودند یا هستند که پاورپوینت فارسی از روی کتاب برونر درست می‌کنند و به خورد ما میدن ... مثل کلاس اولی‌ها با ما برخورد می‌کنن ... این نشون

زمان‌بندی بود. برخی از بیانات شرکت‌کنندگان در پژوهش عبارتند از:

«... این جواری بگم که یک رابطه علت و معلولی بین مسایل درسی باشد خیلی بهتره ... تا این که فقط بگیم بیماری قلبی به وجود میاد ... چرا به وجود میاد ... بهم ربطش بدیم ... مثلاً فلان چیز کم می‌شود ... این جواری می‌شه ... یا جور دیگه ... یادگیری خیلی بهتر می‌شه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۲).

«... استاد آخر ساعت کلاس، درس رو جمع‌بندی کنه ... فکر می‌کنم خیلی خوب باشه ... گرچه کسی هم یاد نگرفته باشد ... ولی همین عنوان که در ذهن بچه‌ها نمونه خیلی خوبه ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۱).

«... استاد قشنگ کلاسو اداره کنه ... وقت کلاسو الکی هدر نده ... مثلاً اجازه نده کسی کلاسو بهم بریزه و حواس بچه‌ها رو پرت کنه ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۱).

ارزشیابی

طبقه اصلی دیگری که از بیانات دانشجویان به دست آمد، ارزشیابی اساتید بود. این طبقه ابعاد مختلفی از قبیل آزمون ورودی، دادن بازخورد به فراگیران و روش ارزشیابی را در بر می‌گرفت. برخی از بیانات شرکت‌کنندگان درباره این مفهوم عبارتند از:

«... مثلاً قبل از اینکه درس بده، ببینه بچه‌ها تا چه حد می‌تونن درسشو بعد از اون ادامه بدن ... بعضی استادان میان از الف الفبا شروع می‌کنن ... وقتشون تلف می‌کنن ... بعضیا هم نه ... در حالی که شاید قبل از اون ندونسته باشیم ... بعد از بعدی شروع می‌کنن ... خوب چون ما قبل از اونو نمی‌دونستیم، بقیشو درست نمی‌فهمیم ...» (دانشجوی مؤنث، مصاحبه گروهی ۲).

«... وقتی استاد امتحان می‌گیره ... تو سؤال‌هایی که دانشجو بلد نیست ... یه جورایی هیچ وقت یاد نمی‌گیره، اگه دنبالش نره ... به نظر من باید در مورد سؤالات بحث بشه ... هم چیزی که بلد نبودی و هم چیزی که اشتباه کردی ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۱).

«... اطلاعات یه دانشجو را نذاره در یه نمره‌ای که یک نمره بگیره و بره ... مثلاً بیش از یک نمره به او بها

ده ... مثلاً یه دهی بگیره و بره، این طوری نباشه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۲).

کاربردی بودن

طبقه اصلی دیگری که در مورد تدریس مؤثر به دست آمد، کاربردی بودن تدریس بود. این مفهوم دارای ابعاد مختلفی مانند بیان مطالب مهم و بیان موارد واقعی بود. برخی از گفته‌های دانشجویان درباره کاربردی بودن تدریس عبارتند از:

«... تدریس باید به نظر من طوری باشه که سر کلاس، چه جواری بگم ... مطالبی را برای دانشجو توضیح بدیم که نیاز باشه ... مثلاً امروز سر کلاس دیابت شما مطالبی را گفتید که شاید خیلی از جویبات را حذف کردید و کلیات را گفتید ... کلیات به اندازه‌ای بود که برای دانشجوها مفید بود ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۳).

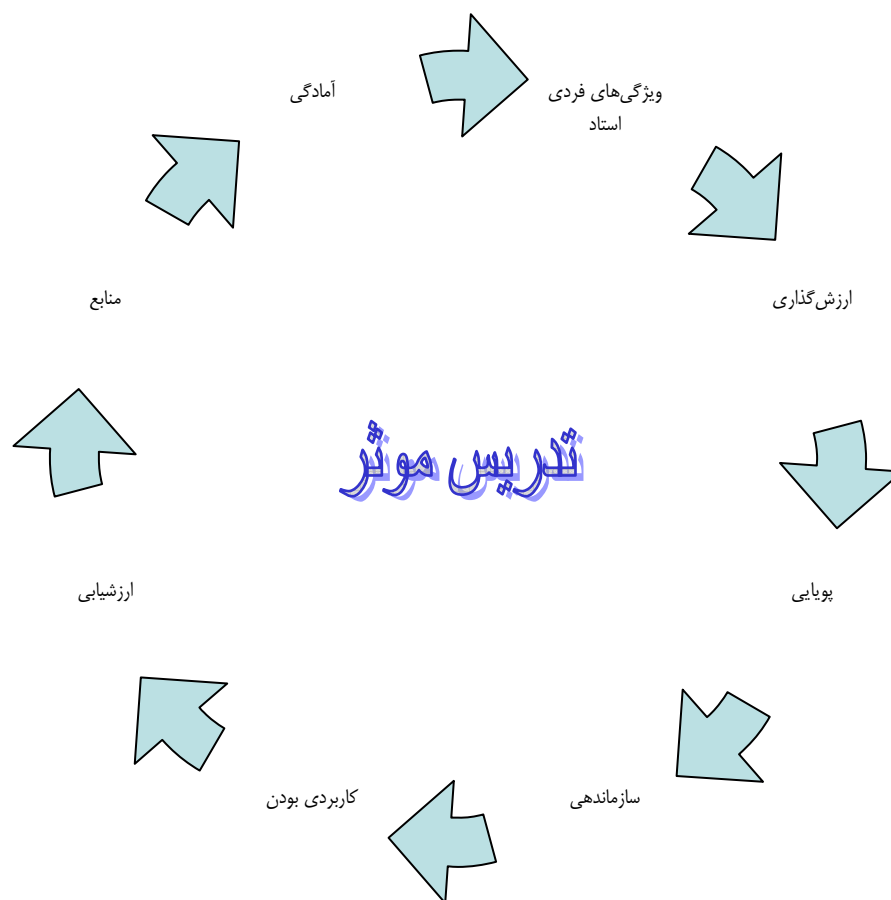
«... مثلاً بعضی اساتید وقتی درس می‌دن برای هر موضوع درسی یه خاطره دارن ... من فلان روز بیمارستان بودم ... مریض اومد ... این علایمو داشت ... این کارا براش انجام شد ... وقتی این جواری برای دانشجو تعریف کنه ... خیلی بیشتر تو ذهنش می‌مونه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۱).

منابع

طبقه اصلی دیگری که در مورد تدریس مؤثر در پرستاری از مصاحبه با دانشجویان استخراج شد، منابع بود. این مفهوم، خود دارای حیطه‌هایی از قبیل منابع انسانی و منابع غیر انسانی بود. برخی از بیانات شرکت‌کنندگان در پژوهش عبارتند از:

«... واقعاً دیگه اساتید هم بعد از یه سنی تاریخ انقضاشون می‌گذره ... سه چهارتاشون این جواری ان ... سه چهارتاشون اونقدر جدیدن که حالا تازه می‌خوان تجربه کسب کنند که چه جواری می‌خوان درس بدن ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۳).

«... اگر استاد بیاد از یکی از وسایل کمک آموزشی مناسب استفاده کنه یادگیری برای دانشجو بهتر می‌شه ... بعضی اساتید از وایت برد و ماژیک استفاده می‌کنن و میرن ... ولی بعضی‌ها از پاورپوینت‌های خاصی استفاده می‌کنن ... در ذهن دانشجو می‌مونه ...» (دانشجوی مذکر، مصاحبه گروهی ۲).

عناصر کلیدی تدریس مؤثر در آموزش پرستاری

ذکر کردند (۴). گیج (۱۹۶۳) تدریس را هر شکلی از ارتباط بین شخصی می‌داند که به منظور تغییر رفتار فراگیران انجام می‌شود. امیدون و هانتز (۱۹۶۷) نیز تدریس را یک جریان تعاملی می‌دانند که بین استاد و دانشجو رخ می‌دهد (۱۵). ظهور و همکاران (۱۳۸۱) در بررسی شاخص‌های تدریس اثربخش به صورت کمی دریافتند که قدرت ارتباط به عنوان یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش استاد محسوب می‌شود (۶). نتایج پژوهش‌های دیگر نیز نشان می‌دهد که از دیدگاه اساتید مهم‌ترین شاخص تدریس اثربخش جنبه دانش پژوهی و از دیدگاه دانشجویان قدرت ارتباط بوده است (۱۶). کلی (۲۰۰۷) مهم‌ترین ویژگی تدریس مؤثر در آموزش بالینی را دانش استاد، بازخورد و مهارت‌های ارتباطی ذکر کرده است (۱۲). یکی از موارد مهمی که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم می‌تواند در تدریس مؤثر ایفای نقش کند، کمبود منابع انسانی در امر تدریس است که اکثریت دانشجویان

بحث

نتایج به دست آمده از این مطالعه نشان داد که تدریس مؤثر در پرستاری دارای هشت ویژگی اساسی شامل «آمادگی»، «پویایی»، «ارزش‌گذاری»، «ویژگی‌های فردی استاد»، «سازماندهی»، «ارزشیابی»، «کاربردی بودن» و «منابع» است. بر اساس یافته‌های به دست آمده از این پژوهش، دانشجویان پرستاری بر ارتباط بین فردی استاد به عنوان یکی از ویژگی‌های فردی استاد در تدریس مؤثر، تأکید کردند. نتایج مطالعه قادری و همکاران (۲۰۰۵) نشان داد که داشتن ارتباط بین فردی با فراگیران، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از نظر دانشجویان و اساتید علوم پزشکی است (۳). در مطالعه دیگری که توسط شونوتر و همکاران (۲۰۰۶) انجام شد، دانشجویان دندانپزشکی و بهداشت دهان نیز رابطه استاد و دانشجو در کلاس درس را به عنوان یکی از شاخص‌های مهم تدریس مؤثر کلاسی

این تحقیق، ارایه سلسله‌وار مطالب درسی، جمع‌بندی مطالب در پایان کلاس و رعایت زمانبندی در کلاس را در جهت تدریس مؤثر لازم و ضروری می‌دانند. ظهور و همکاران (۱۳۸۱) در بررسی شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی دریافتند که سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب درسی از اولویت‌های تدریس مؤثر است (۶). شونوتر و همکاران (۲۰۰۶) نیز در مطالعه خود دریافتند که سازماندهی و توضیح جامع مطالب به عنوان یکی از مضامین تدریس مؤثر در کلاس درس از نظر دانشجویان دندانپزشکی و بهداشت دهان می‌باشد (۴). با توجه به این که اکثریت دانشجویان شرکت‌کننده در تحقیق سازماندهی و توالی ارایه مطالب درسی را برای اجرای تدریس مؤثر ذکر کردند، لازم است که اساتید پرستاری به این امر توجه ویژه نموده و با توجه به ماهیت دروس پرستاری این امر را در تدریس خود لحاظ کنند. بیان اهداف درس، تسلسل و توالی مطالب هر یک به نوبه خود می‌توانند در اثربخشی تدریس مؤثر باشند (۲۰).

دانشجویان شرکت‌کننده در این پژوهش کاربردی بودن تدریس و بیان مطالب ضروری و مهم را به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم تدریس مؤثر در پرستاری ذکر کردند. جوادیان و همکاران (۱۳۸۲) در مطالعه خود که به صورت کمی انجام شد، دریافتند که دانشجویان، تدریس مطالب ضروری توسط استاد را به عنوان تدریس نظری خوب و مؤثر قلمداد کرده‌اند (۲۱). دانشجویان بر این باورند که تدریس مطالب کاربردی و ضروری در یادگیری آنان مؤثر است و سبب علاقه بیشتر به درس و تدریس مؤثر می‌شود. با توجه به حجم زیاد مطالب دروس پرستاری، اساتید این رشته می‌توانند بر جنبه‌های اصلی و ضروری مطالب درسی که فراگیران در آینده با آنان بیشتر برخورد می‌کنند، بیشتر تأکید کنند و از ارایه حجم زیادی از مطالب در یک جلسه تدریس خودداری کنند.

یکی دیگر از مواردی که توسط تعداد زیادی از شرکت‌کنندگان به عنوان معیارهای تدریس مؤثر ذکر شد، ارزشیابی مناسب از طرف استاد و ارایه بازخورد بود. از نظر این دانشجویان تدریس مؤثر بدون انجام ارزشیابی مناسب رخ نمی‌دهد. اگر تدریس مؤثر باشد، اما ارزشیابی مناسبی از فراگیران صورت نگیرد، میزان موفقیت دانشجویان کاهش یافته و منجر به نارضایتی در آنان خواهد شد. در ارزشیابی نکته حایز اهمیت برای دانشجویان، ارایه بازخورد

آن را بیان نمودند. کبیقادی و همکاران (۱۳۷۹) در مطالعه خود حجم کار زیاد مربیان پرستاری را مانع تدریس مؤثر ذکر نموده‌اند (۱۷). یکی از دلایل عدم انجام تدریس مؤثر در پرستاری و سایر رشته‌های علوم پزشکی کمبود اساتید است (۱۱). به منظور تدریس مؤثر در پرستاری به اساتید متخصص و متبحر در امر تدریس نیاز است تا با استفاده از روش‌های آموزشی مناسب، کمبود نیروی انسانی را جبران نمایند. در این مطالعه تقریباً تمامی دانشجویان از کمبود منابع انسانی کارآموده و منابع غیر انسانی جهت تدریس مؤثر ناراضی بودند. ضیغمی و همکاران (۱۳۸۱) در مطالعه خود کمبود امکانات را به عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات آموزش دانشجویان پرستاری ذکر نمودند (۱۸). با توجه به اهمیت منابع انسانی و غیر انسانی در تدریس مؤثر، لازم است مسؤولین آموزشی دانشگاه‌ها نسبت به این امر توجه نموده و در جهت ارتقای آموزش پرستاری به عنوان یکی از حرفه‌های مهم در مراقبت بهداشتی و درمانی تلاش نمایند.

یکی دیگر از موارد مهمی که توسط دانشجویان پرستاری به عنوان مؤلفه مهم تدریس مؤثر ذکر شد، پویایی در کلاس درس و عدم احساس خستگی توسط فراگیران بود. دانشجویان شرکت‌کننده در این تحقیق اکثراً معتقد بودند که کلاس درس بایستی به صورت مشارکتی باشد و استاد محوری کامل و شاگرد محوری سبب خستگی و کاهش یادگیری آنان می‌شود. ظهور و همکاران (۱۳۸۱) در بررسی خود به صورت کمی، دریافتند که مشارکت دادن فراگیران در کلاس درس و آماده کردن کلاس درس برای بحث و مشارکت دانشجویان از شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی است (۶). شونوتر و همکاران (۲۰۰۶) نیز در مطالعه خود دریافتند که پرسش و پاسخ در کلاس درس و مشارکت دادن فراگیران، به عنوان یکی از مضامین تدریس مؤثر در کلاس درس از نظر دانشجویان دندانپزشکی و بهداشت دهان می‌باشد (۴). متی (۲۰۰۸) در مطالعه خود دریافت که دانشجویان پرستاری از اساتید خود انتظار دارند تا پویایی گروه و پرسش و پاسخ را در کلاس درس برقرار نمایند (۱۹).

یافته مهم دیگر که دانشجویان پرستاری به عنوان یکی از مضامین تدریس مؤثر در پرستاری ذکر نمودند، سازماندهی تدریس توسط اساتید بود. شرکت‌کنندگان در

اندرکاران آموزشی و اساتید پرستاری به این موارد توجه ویژه‌ای نموده و مشکلات و موانع تدریس مؤثر را برطرف سازند. توجه به موارد فوق نشان می‌دهد که همه مؤلفه‌های فوق به جز منابع در اختیار اساتید است که می‌توانند با تغییر یا تقویت روش خود تدریس خود را مؤثر سازند و یادگیری و رضایت دانشجویان را ارتقا دهند. یکی از موارد مهم در بین این مؤلفه‌ها، ارتباط اساتید با فراگیران است که در صورت مناسب بودن سبب یادگیری مؤثر فراگیران می‌شود. با توجه به نقص موجود در این زمینه و کاهش تعامل بین اساتید و دانشجویان که تقریباً در گفته‌های تمامی دانشجویان ذکر شد، توصیه می‌شود اساتید و دست‌اندرکاران آموزشی به این امر توجه ویژه‌ای نموده و در رفع عوامل بازدارنده آن تلاش بیشتری نمایند. پیشنهاد می‌شود که مطالعه‌ای بر روی اساتید پرستاری نیز انجام شود و درک آن‌ها از تدریس مورد بررسی قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش حاکی از این است که اجرای تدریس مؤثر در پرستاری به همکاری متقابل اساتید و فراگیران در کلاس درس بستگی دارد. اساتید با برقراری ارتباط با فراگیران می‌توانند فراگیران را به تدریس علاقمند کرده و یادگیری آنان را ارتقا دهند. با توجه به نتایج به دست آمده از دانشجویان پرستاری که مخاطبان اصلی تدریس هستند، پیشنهاد می‌گردد که اساتید پرستاری بر روی این جنبه‌های تدریس و رفع موانع و بهبود آن‌ها اقدام کنند تا یادگیری فراگیران به منظور ورود به عرصه بالین ارتقا یابد.

تشکر و قدردانی

از تمامی دانشجویان پرستاری شرکت‌کننده در این مطالعه تشکر و قدردانی می‌شود. از معاونت محترم پژوهشی و مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی (EDC) دانشگاه علوم پزشکی فسا به خاطر حمایت‌های مالی قدردانی می‌شود.

مناسب و به موقع از طرف استاد است که سبب یادگیری بهتر و مؤثر بودن موارد تدریس شده می‌شود. متی و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه خود دریافتند که دانشجویان پرستاری از اساتید خود انتظار دارند که بلافاصله بعد از هر جلسه به آن‌ها بازخورد دهند و این بازخورد به صورت فرد به فرد باشد. در این مطالعه دانشجویان از اساتید خود خواهان ارزشیابی مناسب بودند (۱۹).

نتایج به دست آمده از مطالعات دیگر نشان می‌دهد که در بررسی تدریس مؤثر از نظر دانشجویان پرستاری این معیارها تا حدودی به هم شبیه هستند. آراسته و همکاران (۱۳۸۲) در مطالعه خود بر روی دانشجویان پرستاری که به صورت کمی انجام شد، دریافتند که چهار عامل ارایه درس، سازمان‌دهی، ارزیابی و مهارت‌های تخصصی بر آموزش اثربخش تأثیر می‌گذارند (۲۰). متی و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه خود بر روی دانشجویان پرستاری دریافتند که این دانشجویان از اساتید خود در تدریس انتظاراتی دارند که مهم‌ترین آن‌ها ویژگی‌های فردی استاد، سؤال پرسیدن، دادن اطلاعات، برقراری پویایی گروه، دادن بازخورد و ارزشیابی هستند (۱۹). در مطالعه دیگری که توسط شونوتر و همکاران (۲۰۰۶) انجام شد، دانشجویان دندانپزشکی و بهداشت دهان تدریس مؤثر در کلاس درس را به صورت سازماندهی و رابطه استاد و دانشجو تعریف کردند (۴). حشمتی نبوی و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه خود دریافتند که مدرس بالینی اثر بخش دارای ویژگی‌هایی چون شناخت، جذاب کردن محیط یادگیری بالینی، مهارت‌های ارتباطی، صلاحیت بالینی، ویژگی‌های فردی و الگوی عملکردی است (۲۲). با توجه به این که این مطالعه در محیط بالینی انجام شده است ولی ویژگی‌های به دست آمده شباهت بسیار زیادی به نتایج مطالعه ما در مورد تدریس مؤثر در آموزش پرستاری دارند.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش که حاکی از تأثیر آمادگی، پویایی، ارزش‌گذاری، ویژگی‌های فردی استاد، سازماندهی، ارزشیابی، کاربردی بودن و منابع بر تدریس مؤثر در پرستاری است، نیاز است که دست

منابع

1- Valizadeh S, Abedi HA, Zamanzadeh V, Fathiazar E. Challenges of Nursing Students during Their Study: A Qualitative Study. Iranian Journal of Medical Education. 2008; 7(2): 397-406.

- 2- Nahas VL, Nour V, Al-Nobani M. Jordanian undergraduate nursing students' perceptions of effective clinical teachers. *Nurse education today*. 1999; 19(8): 639-648.
- 3- Ghaderi R, Dastjerdi R. Teachers' and students' view points about the characteristics of effective teaching, Birjand university of medical sciences and health services, April 2003-4. *Journal of medical education*. 2005; 7(2): 95-102.
- 4- Schonwetter DJ, Lavigne S, Mazurat R, Nazarko O. Students' perceptions of effective classroom and clinical teaching in dental and dental hygiene education. *Journal of dental education*. 2006; 70(6): 624-635.
- 5- Salsali M. Evaluating teaching effectiveness in nursing education: An Iranian perspective. *BMC medical education*. 2005; 5: 29-38.
- 6- Zohour AR, Eslaminezhad T. Characteristics of effective teaching from perspectives of kerman medical sciences university students. *Payesh quarterly*. 2002; 1(4): 5-13.
- 7- Magnussen L, Amundson MJ. Undergraduate nursing student experience. *Nurse health sciences*. 2003; 5(4): 261-267.
- 8- Kapborg I. The nursing education programme in Lithuania: Voices of student nurses. *Journal of advanced nursing*. 2000; 32(4): 857-863.
- 9- Hassan Zahraei R, Atash Sokhan G, Salehi S, Ehsanpour S, Hassanzadeh A. Comparing the Factors Related to the Effective Clinical Teaching from Faculty Members' and Students' Points of View. *Iranian Journal of Medical Education*. 2008; 7(2): 249-255.
- 10- Zamanzadeh V, Parsayekta Z, Fathiazar E, Valizadeh L. Clinical education role of nursing instructors: A qualitative study. *Iranian Journal of Medical Education*. 2002; 6: 27-33.
- 11- Mahmoudi Rad GH, Alhani F, Anoosheh M. Nursing Students and instructors' experiences of fundamental course: A qualitative study. *Iranian Journal of Medical Education*. 2009; 8(2): 293-303.
- 12- Kelly C. Student's perceptions of effective clinical teaching revisited. *Nurse education today*. 2007; 27: 885-892.
- 13- Karuhije HF. Classroom and clinical teaching in nursing: Delineating Differences. *Nursing Forum*. 1997; 32(2): 5-12.
- 14- Hajbaghery A, Parvizy S, Salsali M. Qualitative research. Boshra publication; 2006.
- 15- Mousapour N. Concept of teaching and essential questions. *Strides in development of medical education*. 2004; 1(1): 48-56.
- 16- Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perception of effective clinical teacher: An extension study. *Journal of professional nursing*. 1990; 6: 33-44.
- 17- Keyghobadi S, Salemi S, Rasadi M, Mahmoudi M. Stressful factors of classroom nursing education. *Iranian quarterly of nursing and midwifery*. 2000; 13(27): 19-24.
- 18- Zeighami R, Fasele M, Jahanmiri SH, Ghodsbin F. clinical education problems from the student's viewpoint. *Journal of Ghazvin university of medical sciences*. 2004; 30(8): 52-55.
- 19- Mete S, Sari HY. Nursing students' expectations from tutors in PBL and effects of tutors' behaviour on nursing students. *Nurse Education Today*. 2008; 28: 434-442.
- 20- Arasteh HR, Mahmoudirad M. Effective teaching: An approach based on evaluation of teaching by students. *Journal of Semnan University of Medical Sciences*. 2003; 5: 1-7.
- 21- Javadian Y, Miri M, Alizadeh R, Karimi P. Students' view points of classroom teaching at Babol university of medical sciences 2001. *Journal of Babol University of Medical Sciences*. 2003; 2: 56-61.
- 22- Heshmati F, Vanaki Z. Effective clinical instructor: A qualitative study. *Nursing research*. 2009; 4(12, 13): 39-53.

Students' perceptions of effective teaching in nursing education: A qualitative study

Najafi Kalyani¹ M (MSc.) - Sharif² F (Ph.D) - Jamshidi³ N (MSc.) - Karimi⁴ Sh (MSc.).

Introduction: Various definitions of teaching indicate the effort of training and education scientists for knowing teaching. Achieving to ideal and effective teaching involves connection between goals, teaching methods and students' learning. Effective teaching is critical for medical sciences student learning, especially in nursing students. The aim of this study was identifying perception of nursing students from effective teaching in nursing education.

Methods: This study done with qualitative approach and using thematic analysis method. Eleven nursing students from the Fasa University of Medical Sciences were selected through purposive sampling and interviewed with focus group interview. After data collection, all interviews were transcribed and reviewed and themes extracted. Then a list of themes prepared and similarity in meaning and concept were reviewed and based on centralization arranged in a sub-category. Then with reviewing again relevant sub-categories arranged in a category.

Results: Using analysis of transcribes a significant number of preliminary themes and 8 main themes that each having few other sub-themes were extracted. The main themes included readiness, dynamically, valuing, individual characteristics of teacher, organization, evaluation, applicable and resources.

Conclusion: The results of this study revealed that individual characteristics of teacher and communication with students are more significant factors in motivation and interest to learning and effective teaching. It is recommended that nursing instructors considered above items for curriculum planning in order to effectiveness of teaching and better learning.

Key words: Effective teaching, Nursing education, Qualitative study, Teacher

1 - Corresponding author: Lecturer, Ph.D Candidate of Nursing Education, Department of Nursing, Fasa University of Medical Sciences, Fasa, Iran

e-mail: majidnajafi5@yahoo.com

2 - Associate Professor in Nursing, Nursing School, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran

3 - Razi Nursing School, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran

4 - Lecturer, Department of Nursing, Fasa University of Medical Sciences, Fasa, Iran